

Christelijke heidenen en heidense christenen

Over de visie van Rembertus op religieuze identiteit en het kersteningsproces

Alex Wissink (s1027374)

15-6-2021

Bachelorwerkstuk Geschiedenis

Begeleider: Dr. Lenneke van Raaij

Woorden: 8728

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Context	5
Het begin van de Karolingische missie naar Scandinavië.....	5
Rembertus.....	7
Vita Anksarii	8
De theologische opvattingen van Rembertus	10
Analyse.....	11
Verzet en Acceptatie	11
De christelijke god: negeren of zijn kracht erkennen?	16
Welke god is het beste?	21
Christenen en de rol van de doop	24
Conclusie.....	28
Bibliografie.....	31
Primaire bronnen	31
Secundaire bronnen	31
Afbeeldingen	33

Inleiding

‘But the heathens, having broken the doors and windows, rushed into the church fiercely, put the unarmed multitude to the sword and raged with such cruelty against Christ’s flock that, aside from the ones they dragged off in captivity to the ships, they slew the entire crowd of priests, clerics and laymen together with the aforementioned bishop inside the church, some inside the church, but an even greater number they slaughtered by way of an offering on the very altar of the church (...)’¹

Dit staat geschreven in een kroniek uit Nantes en beschrijft de Viking-aanval op Nantes die plaatsvond in 843.² ‘Othering’, het proces van zelfdefiniëring door de creatie van een ‘Ander’, speelde een erg grote rol in de Karolingische beschrijvingen van de Vikingen, alsook van andere heidenen. James Palmer toont in zijn artikel ‘The otherness of non-Christians’ aan dat de niet-christelijke ‘Ander’ erg belangrijk was voor de zelfdefinitie van de vroegmiddeleeuwse christelijke identiteit.³ Het kon tevens als manier gebruikt worden om kritiek te uiten op het christendom in de contemporaine Karolingische samenleving.⁴ Het literaire discours dat ontstond en oplaaide gedurende de negende eeuw beschreef heidenen en christenen als twee afgebakende en uniforme groepen die elkaars tegenovergestelden waren. Heidenen werden beschreven als bruut en ongeciviliseerd, terwijl christenen juist het tegenovergestelde vertegenwoordigden.⁵ Dit discours is ook te bespeuren in het citaat uit de kroniek van Nantes; de Vikingen worden afgebeeld als gewelddadig en wreed, en worden door de anonieme auteur daarmee afgezet tegen de christenen.

Een ander voorbeeld van een Karolingisch werk waarbij de simplistische heiden-christenscheiding voorkomt is de *Vita Bonifatii* van Willibald, die is geschreven in de tweede helft van de achtste eeuw.⁶ In dit heiligenleven worden de heidenen tevens afgebeeld als destructief en worden vaak tegengesteld aan de ‘christenen’.⁷ De heiden-christenperceptie is ook te zien in de *Vita Altera Bonifatii*, dat door een anonieme auteur was geschreven aan het begin van de negende eeuw in Utrecht.⁸ De auteur beschreef de heidenen niet enkel als barbaars

¹ Theodore Anderson, ‘The Viking Image in Carolingian Poetry’ in: Maurice Delbouille ed., *Les Relations Littéraires Franco-Scandinaves au Moyen Age: Actes du Colloque de Liège* (Parijs 1975) 217-246, aldaar 231.

² Ibidem, 230.

³ James Palmer, ‘The Otherness of Non-Christians in the Early Middle Ages’, *Studies in Church History* 51:1 (2015) 33-52, aldaar 33, 37.

⁴ Ibidem, 36-37.

⁵ James Palmer, ‘Defining paganism in the Carolingian world’, *Early Medieval Europe* 15:1 (2007) 402-425, aldaar 403-410.

⁶ Ian Wood, *The Missionary Life: Saints and the Evangelisation of Europe 400-1050* (Harlow 2001) 61-64.

⁷ Willibald, *The Life of Saint Boniface*, vert. George Robinson (London 1916) 44, 53, 63-64, 85.

⁸ Wood, *The Missionary Life*, 102-107.

en bruut, maar ook als monsterlijke wezens.⁹

De Frankische beschrijvingen van heidenen kwamen amper overeen met de historische werkelijkheid; de meeste Frankische auteurs hadden niet het doel om de heidenen realistisch weer te geven, maar om de parameters van acceptabel christelijk gedrag te verduidelijken.¹⁰ Volgens Ian Wood waren de heidenen in werkelijkheid niet veel anders dan christenen en was de scheiding die tussen de twee groepen bestond makkelijk doordringbaar.¹¹

Er bestond tevens een discrepantie tussen de Frankische beschrijvingen van Scandinavië en de werkelijke politieke situatie in Scandinavië in de negende eeuw. Ildar Garipzanov toont in zijn artikel 'Frontier identities' aan dat de opdeling van Scandinavische mensen in 'Denen' en 'Zweden' door Frankische auteurs voortvloeide uit het bestaande contemporaine etnische discours en de politieke situatie in het noorden van het Frankische rijk. De politieke situatie in Scandinavië in de negende eeuw was veel complexer dan de Karolingische bronnen doen veronderstellen.¹²

Één van de Karolingische auteurs die in de negende eeuw heidenen en christenen beschreef is Rembertus, de aartsbisschop van Hamburg-Bremen. Hij schreef tussen 869 en 876 een hagiografie genaamd de *Vita Anskarii*.¹³ Het werk gaat over Ansgar, Rembertus' voorganger en één van de eerste missionarissen die naar Scandinavië ging om heidenen te kerstenen.

Lang zijn de heiligenlevens die zijn vervaardigd gedurende de Karolingische periode niet bestudeerd door historici, aangezien ze de historische werkelijkheid vaak niet beschreven. Palmer laat in zijn artikel 'Rimbert's Vita Anskarii' weten dat auteurs van hagiografieën de realiteit vaak verdraaiden als dat zou bijdragen aan het doel van de hagiografie.¹⁴

Kelly Gibson legt echter in haar artikel 'The Carolingian World through Hagiography' uit dat dit type bron wel een belangrijke historische waarde heeft: door middel van hagiografieën kunnen de idealen van de auteurs achterhaald worden.¹⁵ Heiligenlevens fungeren

⁹ Wood, *The Missionary Life*, 105.

¹⁰ Palmer, 'Defining paganism in the Carolingian world', 407.

¹¹ Ian Wood, 'The Pagans and the Other: Varying Presentations in the Early Middle Ages', *Networks and Neighbours* 1:1 (2013) 1-22, aldaar 13-18.

¹² Ildar Garipzanov, 'Frontier Identities: Carolingian Frontier and the *gens Danorum*' in: Idem, Patrick Geary en Przemyslaw Urbanczyk eds., *Franks, Northmen, and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe* (Turnhout 2008) 113-145, aldaar 113-117. Desalniettemin zal verder in het onderzoek wel gebruik worden gemaakt van de onderverdeling van Scandinaviërs in 'Denen' en 'Zweden' vanwege taalkundig pragmatisme.

¹³ James Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii and the Scandinavian Mission in the Ninth Century', *Journal of Ecclesiastical History* 55:2 (2004) 235-256, aldaar 236.

¹⁴ Ibidem, 239.

¹⁵ Kelly Gibson, 'The Carolingian World through Hagiography', *History Compass* 13:12 (2015) 630-645, aldaar 632.

dus niet als een reflectie van de realiteit, maar als een reflectie van de idealen van de contemporaine auteur. Dit argument wordt ook onderschreven door Ian Wood.¹⁶ Desalniettemin is er onenigheid onder historici over de relevantie van onderzoek naar deze idealen. Zo stellen sommigen dat idealen veelal constant bleven gedurende de Karolingische periode.¹⁷ Gibson weerlegt dit in haar artikel door te stellen dat de idealen zeer verschillend konden zijn in het Karolingische rijk omdat ze werden gevormd door de historische context waarin werd geschreven en door het doel van de auteur.¹⁸ Amy Bosworth schrijft, aansluitend op Gibson, in haar artikel 'Learning from the saints' dat hagiografieën een zeer sterk regionaal karakter hadden en voornamelijk het doel hadden om regionale belangen te behartigen. De verschillen tussen de idealen en visies beschreven in de heiligenlevens laten zien dat het Karolingische rijk erg divers was.¹⁹

Zoals Haki Antonsson beschrijft in zijn artikel 'The Conversion and Christianisation of Scandinavia', gaan de recentere studies over de *Vita Anskarii* niet over de vraag in hoeverre de inhoud van de hagiografie overeenkomt met de historische realiteit in Scandinavië in de negende eeuw, maar over hoe het werk de contemporaine problemen en belangen weerspiegelt van Rembertus, die dit heiligenleven schreef na de dood van Anskar tussen 869 en 876. De focus in deze recentere studies ligt op de politieke en theologische context waar de hagiografie in is vervaardigd, en het doel die de tekst had.²⁰ De *Vita Anskarii* is in historisch onderzoek echter tot dusver niet gebruikt om de visie van Rembertus op religieuze identiteit en het kersteningsproces te achterhalen. Er is geen poging gedaan om te achterhalen wat Rembertus zag als 'heiden' en 'christen', en hoe volgens hem een 'heiden' een 'christen' kon worden. Deze lacune in de historiografie zal dit onderzoek pogen op te vullen. Door dit te doen kan de pluriformiteit aan visies op religieuze identiteit in het Karolingische Rijk in de negende eeuw beter in kaart worden gebracht. Daarbij kan het een bijdrage leveren aan het debat omtrent 'Othering' in de Karolingische periode; door te analyseren wat Rembertus zag als 'heiden' of 'christen' kan worden achterhaald in hoeverre de heiden-christen scheiding die prominent aanwezig is in andere Karolingische bronnen alomvattend is voor het Frankische beeld van

¹⁶ Ian Wood, 'The Use and Abuse of Latin Hagiography in the Early Medieval West' In: Evangelos Chrysos en Idem eds., *East and West: Modes of Communication: Proceedings of the First Plenary Conference at Merida* (Leiden 1999) 93-111, aldaar 102.

¹⁷ Bijvoorbeeld Patrick Geary. Zie: Gibson, 'The Carolingian World through Hagiography', 632.

¹⁸ Gibson, 'The Carolingian World through Hagiography', 632.

¹⁹ Amy Bosworth, 'Learning from the Saints: Ninth-Century Hagiography and the Carolingian Renaissance', *History Compass* 8:9 (2010) 1055-1066, aldaar 1058-1060.

²⁰ Haki Antonsson, 'The Conversion and Christianisation of Scandinavia: A Critical Review of Recently Scholarly Writings' in: Ildar Garipzanov ed., *Conversion and Identity in the Viking Age* (Turnhout 2014) 49-75, aldaar 51-52.

‘heidendom’ en ‘christendom’. De onderzoeksvraag luidt: wat was de visie op religieuze identiteit en het kersteningsproces van Rembertus, aartsbisschop van Hamburg-Bremen in de negende eeuw, tussen 869 en 876?

Het onderzoek zal bestaan uit een analyse van de *Vita Anskarii* die zal worden opgedeeld in drie delen. Allereerst zal er in kaart worden gebracht in welke groepen Rembertus de heidenen lijkt op te delen in zijn werk, en wat de kenmerken van deze groepen zijn. Ten tweede zal er worden gekeken naar de transitie van ‘heiden’ naar ‘christen’, en het belang dat Rembertus hecht aan het sacrament van de doop. Ten derde zal aan de kaak worden gesteld wat Rembertus zag als ‘christen’, en in hoeverre hij onderscheid maakt tussen verschillende groepen christenen. Door deze volgorde te hanteren volgt de analyse het kersteningsproces van ‘heiden’ tot ‘christen’. De historische context waar Rembertus in schreef zal nu eerst nader belicht worden. Eerst zal de geschiedenis van de Karolingische missie naar Scandinavië worden besproken. Daarna zullen de belangen en de doelen van Rembertus bij het schrijven worden besproken.

Context

Het begin van de Karolingische missie naar Scandinavië

De Karolingische expansiedrift in de achtste eeuw leidde tot de incorporatie van Saksen in het Karolingische rijk, na ongeveer drie decennia van Saksische opstanden en reactieve Karolingische oorlogsvoering. Hierdoor kwam de grens van het Karolingische rijk aan die van het Deense rijk van de Deense koning Godfried te liggen.²¹ In 805 pleitte Liudger, de bisschop van Münster, voor een Scandinavische missie; hij was ervan overtuigd dat er geen vrede kon bestaan tussen de Vikingen en Karolingers als ze geen christenen zouden worden. Desalniettemin gaf Karel geen gehoor aan het verzoek, tot frustratie van de bisschop.²² De voortgaande uitbreiding van Karolingische macht leidde tot een groeiende spanning tussen de Denen en de Karolingers. In 808 viel Godfried voor de eerste keer het gebied aan ten noorden van de Elbe dat was gegeven aan de Abodriten, een Slavisch volk dat zich geallieerd had met Karel.²³ Karel reageerde op deze aanval met de constructie van fortificaties in het gebied. Twee jaar later viel Godfried tevens Friesland aan.²⁴ Hoewel er steeds meer aandacht kwam aan het

²¹ Eric Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations Hamburg-Bremen* (Routledge 2011) 50-60.

Koning Godfried moet niet verward worden met Godfried Haraldsson, de Vikingleider die aan het einde van de negende eeuw opduikt in Frankische bronnen.

²² Sverrir Jakobsson, ‘Mission Miscarried: the narrators of the ninth-century missions to Scandinavia and Central Europe’, *Bulgaria Mediaevalis* 1:2 (2011) 89-109, aldaar 95.

²³ Ibidem.

²⁴ Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations*, 60-61.

hof van Karel voor de Deense dreiging, leidde dit niet tot een initiatie van een noordelijke missie door Karel; hij wilde het gebied van de Abodriten laten fungeren als bufferzone en een soort niemandsland tussen de Denen en Karolingers.²⁵ Karel reageerde met de bouw van een vloot voor toekomstige aanvallen, en speelde wellicht een rol bij de moord op Godfried aan het einde van 810.²⁶ Hemming, de opvolger van Godfried, was wel goedgezind jegens de Karolingers, maar stierf al in 812. Na de dood van Hemming volgde een lange periode van politieke instabiliteit in Denemarken, waarin de familie van Godfried en de familie van Hemming tegen elkaar streden om de macht.²⁷

Karel de Grote werd na zijn dood in 814 opgevolgd door zijn zoon Lodewijk de Vrome. Deze mengde zich in de machtsstrijd die volgde na de dood van Hemming; Harald Klak, een broer van Hemming, verkreeg hulp van Lodewijk de Vrome in zijn strijd tegen de zonen van Godfried. In 819 wist Harald een deel van Denemarken onder zijn macht te brengen, maar vroeg in 823 wederom om de hulp van Lodewijk, aangezien hij bang was om weggejaagd te worden door de zonen van Godfried. Twee graven werden vervolgens door Lodewijk naar Harald gestuurd om de situatie te bezien. Ebo, de aartsbisschop van Reims die als missie had meegekregen om Scandinavië te bekeren, werd met de graven meegestuurd.²⁸ De zending van Ebo was het begin van de Karolingische missie naar Scandinavië. De meest prominente figuur in de missie werd echter na drie jaar Ansgar, die in 826 Harald, die pas bekeerd was, vergezelde in zijn terugreis naar Denemarken.²⁹ Harald lukte het niet om macht terug te winnen in Denemarken, en bleef in Rösteringen, een gebied in Friesland dat door Lodewijk aan hem gegeven was. Het is uiterst plausibel dat Ansgar hier ook verbleef voor drie jaar. In 829 ging hij voor het eerst naar Zweden en predikte daar voor anderhalf jaar.³⁰ Hij predikte in Birka, één van de grootste handelsplaatsen van Scandinavië in de vroege middeleeuwen.³¹ Vervolgens keerde hij terug naar Saksen, en stuurde de noordelijke missie aan vanuit Hamburg.³²

Na Ansgars terugkeer uit Zweden werd hij door Lodewijk de Vrome benoemd tot

²⁵ Jakobsson, 'Mission Miscarried', 95.

²⁶ Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations*, 60.

²⁷ Ibidem, 61.

²⁸ Ibidem, 61-62.

²⁹ Jakobsson, 'Mission Miscarried', 96-97.

³⁰ Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations*, 68-69.

³¹ Søren Sindbæk, 'The Small World of the Vikings: Networks in Early Medieval Communication and Exchange', *Norwegian Archeological Review* 40:1 (2007) 59-74, aldaar 65. Zie voor een uitgebreidere beschrijving van Birka: Andres Dobat, 'Zwischen Mission und Markt – Ansgars Kirchen im Norden: Eine interdisziplinäre Betrachtung der kontinentalen Mission im Skandinavien des 9. Jahrhunderts', *Germania* 88:1 (2010) 403-439, aldaar 419-424.

³² Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations*, 69.

bisschop van Hamburg, dat in 832 tot aartsbisdom werd verheven door Paus Gregorius IV.³³ De jaren '30 van de negende eeuw werd gekenmerkt door veel politieke instabiliteit in het Frankische Rijk; de zoons van Lodewijk kwamen in opstand tegen hun vader en de rest van Lodewijks regeringsperiode bleven deze conflicten voortduren.³⁴ Gedurende deze periode van burgeroorlogen, continueerde de noordelijke missie, die financieel ondersteund werd door het klooster van Turnhout. Echter leidde de dood van Lodewijk de Vrome tot het Verdrag van Verdun in 843, die het Frankische Rijk opdeelde in drie delen. Hierdoor verloor de noordelijke missie de financiële ondersteuning van Turnhout; Turnhout werd ontdaan van alle connecties met Hamburg-Bremen, aangezien het nu niet meer behoorde tot hetzelfde rijk.³⁵ In de jaren daarna volgde nog meer slecht nieuws voor de noordelijke missie: in 845 werd Hamburg geplunderd en de missionarissen in Zweden werden weggejaagd.³⁶ In de periode die hierop volgde wist Ansgar de bekoelde relaties met de Denen en de Zweden te herstellen, waardoor de bekeringsmissie kon voortduren.³⁷ In 865 overleed Ansgar, en werd opgevolgd door Rembertus.³⁸

Rembertus

Over Rembertus zelf is niet veel betrouwbare informatie overgeleverd. De meeste informatie over Rembertus komt immers van de *Vita Remberti*, die door een anonieme auteur werd geschreven tussen Rembertus' dood in 888 en 909. Het doel van dit werk was het legitimeren van Rembertus als opvolger van Ansgar, en het is lastig om te bepalen in hoeverre feiten zijn weggelaten of verdraaid. Desalniettemin, kan er een plausibel beeld worden geschetst over het verloop van zijn leven; sommige beschrijvingen in de *Vita Remberti* geven geen reden tot twijfel. Bovendien helpen andere contemporaine bronnen zoals brieven zijn levensloop enigszins in kaart te brengen.³⁹

Rembertus groeide op in het klooster van Turnhout, dat aan Ansgar was gegeven voor financiële steun en dat gebruikt werd als leerschool voor Deense kinderen om missionaris te worden voor de noordelijke missie. Rembertus werd hier opgeleid om het Scandinavische missieveld in te gaan. Rembertus vergezelde Ansgar toen hij nog jong was op verscheidene

³³ Andres Dobat, 'Zwischen Mission und Markt', 407-408.

³⁴ Jakobsson, 'Mission Miscarried', 89.

³⁵ Anders Winroth, *The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants and Missionaries in the Remaking of Northern Europe* (Londen 2012) 107; Jakobsson, 'Mission Miscarried', 89; Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 242-243; Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations*, 101, 127; Dobat, 'Zwischen Mission und Markt', 428.

³⁶ Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 252.

³⁷ Dobat, 'Zwischen Mission und Markt', 409-410.

³⁸ Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations*, 175.

³⁹ Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 237-238.

reizen naar Scandinavië. Hij was één van de heftigste vrienden van Ansgar, en volgde hem op als aartsbisschop na zijn dood in 865.⁴⁰

De dood van Ansgar zorgde echter niet voor een verminderde interesse bij Rembertus voor de noordelijke missie; hij continueerde met prediken in Scandinavië.⁴¹ Daarbij had hij briefverkeer met Ratramnus van Corbie, een bekende en controversiële Karolingische theoloog.⁴² In de periode van 869 tot 876 schreef hij de *Vita Anskarii*, dat wordt gezien als één van de Karolingische literaire meesterwerken uit de negende eeuw.⁴³ Rembertus leidde in 884 de Friezen in een gevecht om een Deense Viking-aanval af te slaan. De Friezen wisten de Vikingen te verjagen, en Rembertus zou in de Friese nagedachtenis voortleven als held.⁴⁴ Rembertus stierf in 888 en werd opgevolgd als aartsbisschop door Adalgar.⁴⁵

Vita Anskarii

Rembertus schreef de *Vita Anskarii* tussen 869 en 876, een periode waarin voetproblemen hem weerhielden om op missie te gaan naar Scandinavië.⁴⁶ De *Vita Anskarii* bestaat uit 42 hoofdstukken. Het eerste driekwart van het heiligenleven gaat over het leven, de daden en de dood van Ansgar.⁴⁷ Hier besteedt Rembertus tevens veel aandacht aan de visioenen die Ansgar al vanaf een jonge leeftijd gehad zou hebben. Desalniettemin worden er ook veel passages beschreven waarbij Ansgar naar de achtergrond treedt en het meer gaat over het verloop van de noordelijke missie in zijn totaliteit. De *Vita Anskarii* lijkt in deze passages meer op een geschiedwerk van de noordelijke missie dan een heiligenleven van Ansgar. In het laatste kwart van het werk beschrijft Rembertus de levensstijl van Ansgar.⁴⁸

Rembertus schreef naar de monniken van het klooster in Corbie, dat lag in het West-Frankische Rijk.⁴⁹ De keuze voor dit klooster als Rembertus' publiek hing nauw samen met één van de belangrijkste doelen van de *Vita Anskarii*: het verkrijgen van financiering voor de Karolingische missie naar Scandinavië.⁵⁰ Zoals reeds genoemd verloor de missie bij het verdrag

⁴⁰ Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 237-238.

⁴¹ Ibidem, 238.

⁴² Knibbs, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations*, 176.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, 212.

⁴⁶ Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 238.

⁴⁷ Wood, *The Missionary Life*, 125-126.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 236; Ian Wood, 'Christians and pagans in ninth-century Scandinavia' in: Birgir Sawyer, Peter Sawyer en Ian Wood eds., *The Christianization of Scandinavia: report of a symposium held at Kungälv, Sweden 4-9 August 1985* (Alingsås 1987) 36-68, aldaar 39; Wood, *The missionary Life*, 127.

⁵⁰ Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 241-242.

van Verdun in 843 Turnhout als financiële ondersteuner, en de plundering van Hamburg zorgde voor een verdere daling van rijkdom in het gebied.⁵¹ Tijdens het schrijven van de *Vita Anskarii* was de financiële situatie niet verbeterd, en Rembertus poogde daarom om elders steun te krijgen voor de noordelijke missie. Financiële steun van het Oost-Frankische Rijk was voor Rembertus zeer lastig te verkrijgen; Hamburg-Bremen kreeg immers het imago van een soort tweederangs aartsbisdom.⁵² Het gebied was dan ook arm, gevaarlijk en de strategische significantie kelderde na het verdrag van Verdun. Daarbij richtte Lodewijk de Duitser, de leider van het Oost-Frankische Rijk, zich meer op het Slavische volk in het oosten dan de gebeurtenissen in het noorden.⁵³ Rembertus trachtte daarom financiële steun te krijgen van het West-Frankische Rijk, aangezien hij het niet zou krijgen van het Oost-Frankische Rijk.

Het klooster van Corbie was een begrijpelijke plek voor Rembertus om naartoe te schrijven; Ansgar had bij dit klooster gezeten als monnik.⁵⁴ Echter schreef Rembertus tevens hiernaartoe vanwege de contemporaine politieke situatie in het West-Frankische Rijk. De dood van de leider van het Mid-Frankische Rijk, Lotharius II, in 869 zorgde voor de opdeling van het zijn rijk tussen het West- en Oost-Frankische Rijk.⁵⁵ Hierdoor lijkt Karel de Kale, leider van het West-Frankische Rijk, responsiever te zijn geweest voor de financiering van de noordelijke missie. Karel had tevens een goede connectie met paus Nicolaas I, die een supporter was van missie. Rembertus hoopte dat Karel de Kale door de veranderde politieke situatie bereid was om Turnhout terug te geven als financiële ondersteuning aan Hamburg-Bremen.⁵⁶

Naast een poging om financiering te krijgen voor de missie, is de *Vita Anskarii* tevens bedoeld om de monniken van Corbie aan te sporen om als missionaris naar Scandinavië te gaan.⁵⁷ Dit doel wordt expliciet vermeld door Rembertus in het eerste hoofdstuk van de *Vita Anskarii*: ‘We have decided to write down the memorials of this most holy father (...) and what we know concerning him, in order (...) that his sacred devotion may show the way of salvation to those who are willing to imitate him.’⁵⁸ Ansgar moest dus fungeren als voorbeeld voor toekomstige missionarissen. Het open einde van het heiligenleven impliceerde dat het missiewerk weer opgepakt moest worden.⁵⁹ De *Vita Anskarii* had tevens een educatieve functie;

⁵¹ Wood, *The Missionary Life*, 124-125.

⁵² Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 241.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 242; Wood, *The Missionary Life*, 127.

⁵⁵ Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 242.

⁵⁶ Ibidem, 242-243.

⁵⁷ Ibidem, 244-245, 249.

⁵⁸ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North, 801-865: translated from the Vita Anskarii by Bishop Rimbert, his fellow missionary and successor*, vert. Charles Robinson (London 1921), 27.

⁵⁹ Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 245.

Rembertus probeerde een idee te geven van wat de toekomstige missionarissen konden verwachten in het missiegebied.⁶⁰ Zo lijkt hij het belang te benadrukken van goede relaties met de Scandinavische machthebbers en de noodzakelijkheid van giften om dergelijke relaties te realiseren en te onderhouden.⁶¹ Daarbij lijkt hij te impliceren dat de toekomstige missionarissen veel aandacht moesten besteden aan de kerstening van handelaars.⁶²

Een ander doel van het werk was de legitimatie van het relatief nieuwe aartsbisdom Hamburg-Bremen.⁶³ Dit doel beïnvloedde de structuur van de *Vita Anskarii*; de acceptatie van Hamburg-Bremen als nieuw aartsbisdom door paus Nicolaas I wordt in het midden van het werk benoemd. Rembertus wijkt op deze wijze af van de chronologische opbouw van het werk, om zijn doelen te bewerkstelligen.⁶⁴ Tevens trachtte Rembertus een versterkte ‘Hamburg-Breemse’ identiteit te creëren tussen de voorheen onafhankelijke bisdommen door Ansgar af te beelden als heilige van zowel Hamburg als Bremen.⁶⁵ Hiermee zette Rembertus zich af van de hagiografische literaire traditie in Saksen die heiligen uit het verre verleden vereerde.⁶⁶

De theologische opvattingen van Rembertus

De theologische opvattingen van Rembertus kunnen enigszins in kaart worden gebracht door middel van de *Vita Anskarii*. Rembertus beschouwde Scandinavië als het einde van de bekende geografische wereld.⁶⁷ Hij meende daarom dat de continuatie van de Noordelijke missie een vervulling was van de Bijbelse voorspellingen. Rembertus citeert immers in hoofdstuk 25 van de *Vita Anskarii* in een visioen van Ansgar het boek van de profeet Jesajah: “‘Hear, O islands, and give ear ye peoples from afar. (...) that thou mayest be unto them salvation even to the end of the earth.’”⁶⁸ Vervolgens legt hij uit dat het einde van de wereld in het noorden in Zweeds territorium lag, en dat ‘islands’ wordt benoemd omdat Scandinavië veel eilanden had.⁶⁹ Het christendom moest dus nog verspreid worden naar het noorden volgens Rembertus, aangezien het een Bijbelse voorspelling was en daarmee onvermijdelijk was.

⁶⁰ Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 246-247.

⁶¹ Ibidem, 248-250.

⁶² Wood, *The Missionary Life*, 133. Over de connectie tussen Ansgar’s missie en Karolingische economische belangen zie: Dobat, ‘Zwischen Mission und Markt’, 416-428.

⁶³ Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 239-240.

⁶⁴ Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 239-240; Wood, *The Missionary Life*, 126-127.

⁶⁵ James Palmer, ‘Anskar’s Imagined Communities’ in: Haki Antonsson en Ildar Garipzanov eds., *Saints and their Lives on the Periphery: Veneration of Saints in Scandinavia and Eastern Europe* (Turnhout 2010) 171-189, aldaar 178-181.

⁶⁶ Ibidem, 174-175.

⁶⁷ Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 238; Wood, ‘Christians and pagans’, 63; Wood, *The Missionary Life*, 133.

⁶⁸ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North, 801-865: translated from the Vita Anskarii by Bishop Rimbert, his fellow missionary and successor*, vert. Charles Robinson (London 1921), 88.

⁶⁹ Ibidem.

Daarbij lijken de beschrijvingen van Ansgar's visioenen in de *Vita Anskarii* te impliceren dat Rembertus het enigszins eens was met het idee van 'dubbele predestinatie'.⁷⁰ De theologische opvatting van de monnik Gottschalk van Orbais hield in dat de uitverkorenen voorbeschikt waren om naar de hemel te gaan en de vervloekten voorbeschikt waren om naar de hel te gaan. De controversie bestond in de jaren '40 van de negende eeuw, toen Gottschalk van Orbais deze opvatting begon te verspreiden in het Karolingische rijk.⁷¹ In de theologische strijd die ontstond in de decennia die volgden kreeg Gottschalk steun van Ratramnus van Corbie, de geleerde die briefcontact had met Rembertus.⁷² Desalniettemin blijft het onduidelijk in hoeverre Rembertus geloofde in dubbele predestinatie. Er kan echter wel met enige zekerheid gesteld worden dat hij veel belang hechtte aan voorspellingen en dacht dat de toekomst al vaststond.

Analyse

Verzet en Acceptatie

Rembertus lijkt in zijn werk nader onderscheid te maken tussen de heidenen. Hij lijkt de heidenen op te delen in twee groepen. Één groep wordt duidelijk in kaart gebracht in zijn beschrijving van de opstand van 845 in Zweden, waarbij heidenen de Karolingische missionarissen, onder leiding van Gautbert, wegjoegen.⁷³ Rembertus meldt hierover het volgende: 'Gautbert himself and those of his companions who were present they bound, and after plundering everything that they could find in their house, they drove them from their territory with insults and abuse.'⁷⁴ Één van de missionarissen, genaamd Nithard, werd zelfs vermoord gedurende deze opstand.⁷⁵ De beschreven groep bestaat dus uit heidenen die verzet toonden tegen de christelijke religie.

Deze groep is tevens te bespeuren in hoofdstuk 26, waar Rembertus Ansgar's tweede reis naar Birka beschrijft.⁷⁶ Hier vermeldt Rembertus heidenen die geloofden dat de heidense

⁷⁰ Wood, *The Missionary Life*, 127; Wood, 'Christians and Pagans', 39; Palmer, 'Rimbert's Vita Anskarii', 243.

⁷¹ Jinty Nelson, 'Carolingian Doubt?', *Studies in Church history* 52:1 (2016) 65-86, aldaar 71; Warren Pezé, 'Doctrinal debate and social control in the Carolingian age: the predestination controversy (840s-60s)', *Early Medieval Europe* 25:1 (2017) 85-101, aldaar 90; Jenny Smith, 'The Rebellious Monk Gottschalk of Orbais: Defining Heresy in a Medieval Debate on Predestination', *Eras Journal* 17:1 (2015) 1-24, aldaar 1-2; Matthew Gillis, 'Heresy in the flesh: Gottschalk of Orbais and the predestination controversy in the archdiocese of Rheims' in: Rachel Stone en Charles West eds., *Hincmar of Rheims: Life and work* (Manchester 2015) 247-267, aldaar 247-248. Predestinatie was echter al in de eeuw voor Gottschalk's controversie een thema waar veel opvattingen en discussie over bestond. Zie: Francis Gumerlock, 'Predestination in the century before Gottschalk (Part 2)', *Evangelical Quarterly* 81:4 (2009) 319-337.

⁷² Wood, *The Missionary Life*, 127; Wood, 'Christians and Pagans', 39.

⁷³ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 58-59.

⁷⁴ Ibidem, 59.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem, 89-92.

goden boos waren door de incorporatie van de christelijke god. Daarom begonnen ze in plaats van Christus een voormalig koning te vereren als god.⁷⁷ Ansgar sprak zijn Zweedse kennissen aan, maar die zeiden het volgende: ‘They all (...) said that for the time being this mission could effect nothing, and that if he had anything of value with him he should give it to the king so that he might escape with his life.’⁷⁸ Uit deze passage blijkt dat de heidenen zich verzetten tegen de incorporatie van het christendom; Ansgar moest, net als Gautbert in 845, voor zijn leven vrezen. Dezelfde groep lijkt tevens voor te komen in hoofdstuk 31.⁷⁹ Rembertus vertelt dat Deense koning genaamd Horic de Oudere werd opgevolgd door zijn zoon, Horic de Jongere, en dat:

‘(...) some of those who were then his (=Horic de Jongere) chief men (...) tried to persuade him that the church that had been built amongst them should be destroyed, and that the Christian religion should be abolished; for they said that their gods were angry and that these great evils had come upon them because they had accepted the worship of another and unknown god.’⁸⁰

Deze heidenen verzetten zich tegen de incorporatie door de nieuwe koning aan te sporen om de christelijke religie uit de samenleving te verbannen, aangezien zij ook geloofden dat hun goden boos waren door de komst van de christelijke god.

De negatieve kenmerken die contemporaine auteurs zoals Willibald en de anonieme schrijvers van de kroniek van Nantes en de *Vita Altera Bonifatii* associeerden met heidenen in het algemeen, lijkt Rembertus aan de groep heidenen die zich verzetten tegen de incorporatie van het christendom toe te schrijven. Zo benadrukt Rembertus zowel de gewelddadigheid van de heidenen als hun rol als ‘vijand van Christus’.⁸¹ Echter benadrukt Rembertus meerdere malen dat de schuld van het gedrag van deze groep heidenen lag bij de duivel.⁸² Hij beeldt deze heidenen af als slachtoffers van de acties van de duivel en laat daarmee zien dat zelfs deze heidenen potentiële christenen waren. Hoogstwaarschijnlijk deed Rembertus dit omdat hij zoals reeds genoemd geloofde dat de kerstening van Scandinavië onvermijdelijk was; de ‘slechtste’

⁷⁷ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 89-90. Zie ook: Geneviève Bührer-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort? La compétition entre païens et Chrétiens en Scandinavie au IXe siècle D’après la Vita Anskarii’ in: Stéphane Lebecq ed., *Échanges, Communications et Réseaux dans le haut moyen âge* (Turnhout 2011) 165-179, aldaar 176.

⁷⁸ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 90.

⁷⁹ Ibidem, 100-102.

⁸⁰ Ibidem, 101.

⁸¹ Ibidem, 57-59, 90, 106.

⁸² Ibidem, 26, 42, 54, 59, 104, 106. Zie ook: David Fraesdorff, *Der barbarische Norden: Vorstellungen und Fremdkategorien bei Rimbert, Thietmar von Merseburg, Adam von Bremen und Helmond von Bosau* (Berlijn 2005), 207-210.

heidenen moesten dus tevens bekeerd worden.

De tweede groep die Rembertus lijkt te onderscheiden, bestond uit heidenen die de incorporatie van het christendom accepteerden. Deze groep verzette zich *niet* tegen het christendom. Onder deze groep vallen allereerst verscheidene Scandinavische koningen. Zo beschrijft Rembertus het volgende over de koning van Birka, genaamd Björn: ‘When he understood the object of their mission, and had discussed the matter with his friends, with the approval of all he granted them permission to remain there and to preach the gospel of Christ.’⁸³ De koning accepteerde dus de incorporatie van het christendom binnen zijn samenleving. Ook de andere heersers in de *Vita Anskarii* worden beschreven als coöperatief.⁸⁴ Horic de Oudere, een Deense koning die Rembertus beschrijft in hoofdstuk 14 van de *Vita Anskarii*, accepteerde tevens de incorporatie, nadat Ansgar een tijd bij hem was geweest.⁸⁵ Hoewel Horic’s zoon, Horic de Jongere, die eerst tegen het christendom lijkt te zijn geweest, accepteerde ook hij het na enige tijd.⁸⁶ De acceptatie van koningen was volgens Rembertus noodzakelijk voor een succesvolle missie.⁸⁷

Daarbij lijkt het plausibel dat de vele heidenen die Rembertus in zijn werk beschrijft waarbij niet expliciet vermeld staat dat ze zich verzetten tegen het christendom, volgens Rembertus de incorporatie van het christendom accepteerden. Het lijkt immers onwaarschijnlijk dat Rembertus bij deze groepen een dergelijk belangrijk aspect voor het bekeringsproces, namelijk dat ze zich verzetten tegen het christendom, onbesproken zou laten. Daarbij vormden benoelingen van de vijandigheid tegen het christendom, en de daarop volgende straffen door God, mogelijkheden voor Rembertus om potentiële toekomstige missionarissen gerust te stellen.⁸⁸

Rembertus beschrijft tevens de manier waarop volgens hem heidenen die verzet tonen konden veranderen naar heidenen die zich niet verzetten. Hij zegt in hoofdstuk 18 dat God de heidenen die betrokken waren in de opstand op verschillende manieren strafte.⁸⁹ Vervolgens geeft Rembertus één voorbeeld van straffen die de heidenen troffen:

⁸³ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 48.

⁸⁴ Dobat, ‘Zwischen Mission und Markt’, 412-413. Geen enkele heerser veranderde echter van geloof. Zie: Dobat, ‘Zwischen Mission und Markt’ 413; Jakobsson, ‘Mission Miscarried’, 105; Richard Fletcher, *The Conversion of Europe: From Paganism to Christianity, 371-1386 AD* (London 1998) 227.

⁸⁵ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 82-83.

⁸⁶ Ibidem, 101-103.

⁸⁷ Palmer, ‘Rimbert’s Vita Anskarii’, 248; Ian Wood, *The missionary life*, 133.

⁸⁸ Wood, ‘Christians and pagans’, 41.

⁸⁹ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 59.

‘In that country there was a certain influential man whose son had joined with the others in this conspiracy, and who had collected in his father’s house the booty which he had captured at that place. Thereafter his possessions began to decrease and he began to lose his flocks and his household possessions. The son himself was stricken by divine vengeance and died, and after a brief interval his wife, his son and his daughter also died. (...) In like manner were the rest punished, either by death or plague, or by the loss of their property.’⁹⁰

Zowel de zoon die meedeed aan de opstand als zijn gehele familie werd gestraft door de christelijke god. Andere medeplichtigen werden op soortgelijke wijze gestraft. Hoewel de zoon in dit voorbeeld gedood werd, fungeerden deze straffen door de christelijke god als waarschuwing voor ongelovige heidenen die zich wilden verzetten tegen de christelijke religie. Dit blijkt uit het volgende hoofdstuk, waar Rembertus schrijft: ‘None of the unbelievers was able to withstand his preaching, because they remembered with fear the punishment that had come upon those who had expelled God’s servants from this place.’⁹¹ Hoewel de heidenen hier wel een wens lijken te koesteren om zich te verzetten tegen het christendom, zorgde de herinnering van de straffen ervoor dat ze dit niet deden.

Rembertus impliceert hier dat de goede wijze om heidenen die zich verzetten tegen de christelijke missie om te vormen tot heidenen die het accepteren, het waarschuwen van de heidenen voor de straffen van God is. Vijandigheid tegen christendom zal altijd leiden tot een afstraffing. Op deze manier zou een missionaris volgens Rembertus het verzet tegen de christelijke god kunnen beperken. Daarbij lijken volgens Rembertus veel heidenen de incorporatie van het christendom te accepteren omdat ze giften kregen van de missionarissen. Het geven van cadeaus aan machthebbende figuren wordt gedaan door de missionarissen in de *Vita Anskarii*, om op die wijze toestemming of steun te krijgen voor de christelijke missie.⁹² Het belang van deze giften blijkt uit de eerste reis van Ansgar naar Birka. Tijdens zijn reis werd zijn schip beroofd van de cadeaus en boeken door Deense piraten. Sommigen die meereisden wilden daarom terugkeren naar het Karolingische rijk.⁹³ Dit impliceert het belang van de giften; na het verlies van deze giften dachten de meesten aan boord dat de missie gedoemd was om te mislukken.

Tot slot beginnen heidenen de incorporatie te accepteren volgens Rembertus vanwege

⁹⁰ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 59-60.

⁹¹ Ibidem, 62.

⁹² Ibidem, 82, 91, 102. Zie ook: Palmer, ‘Rimbert’s *Vita Anskarii*’, 248.

⁹³ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 47-48.

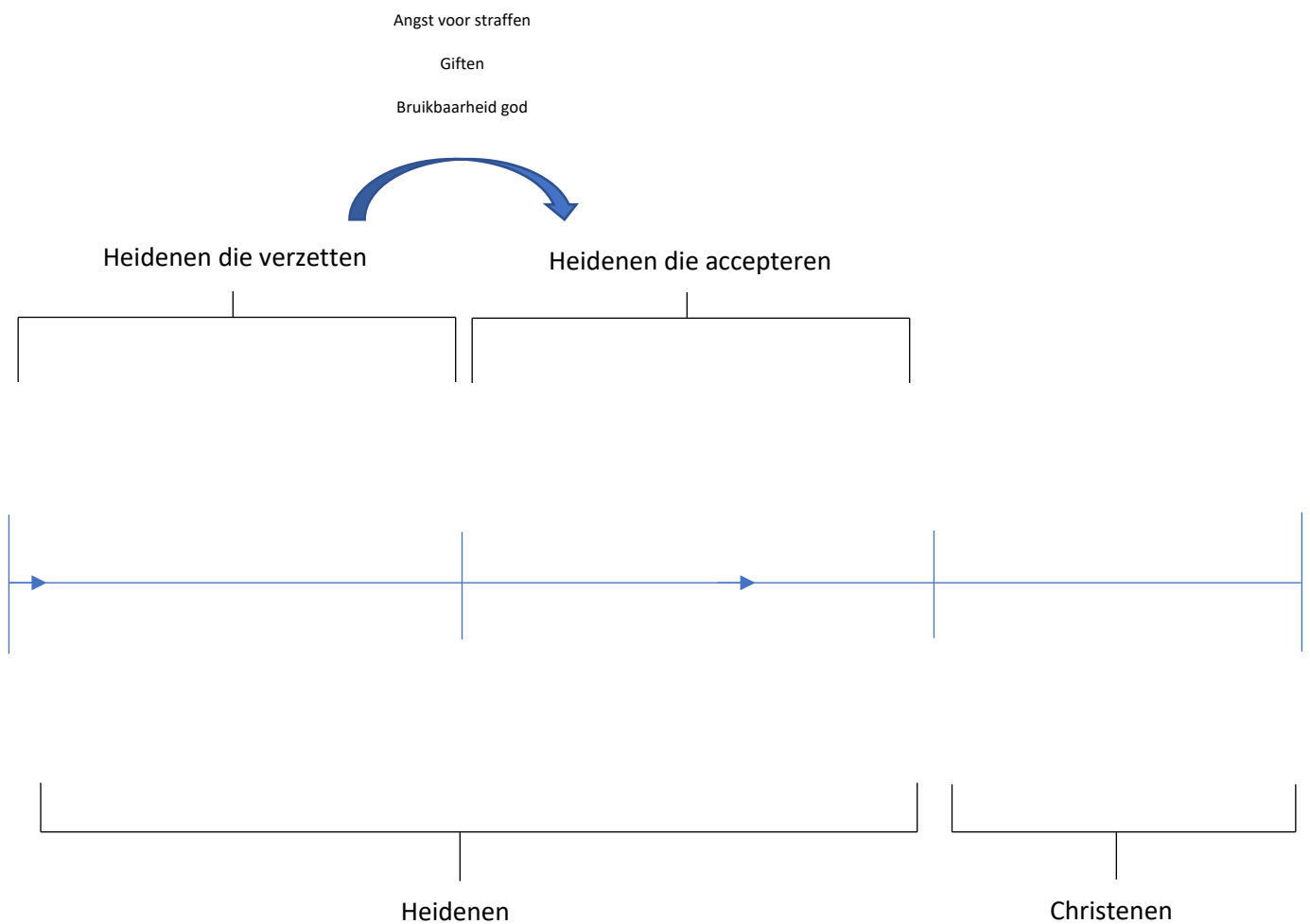
een realisatie van de voordelen die de christelijke god met zich meebrengt. Rembertus vermeldt dat de heidenen in Birka die geloofden dat de heidense goden boos waren op de komst van Christus, en zich daarom verzetten tegen hem, bijeenkwamen met alle andere inwoners van Birka om te bespreken of ze Ansgar weg zouden sturen. Rembertus schrijft dat tijdens de bespreking een oude man een toespraak hield, waarin hij het volgende zou hebben gezegd: ““Why (...) do we reject that which we know to be both needful and servicable? Some of us (...) adopted this form of religion, believing it to be beneficial. (...) Consider carefully, O people, and do not cast away that which will be to your advantage.””⁹⁴ Volgens de oude man is het behoud van het christendom in de samenleving bruikbaar. Zo zou de christelijke god hebben geholpen bij gevaarlijke situaties op zee, alsook gehoor hebben gegeven aan mensen die zijn hulp vroegen.⁹⁵ De rest van de aanwezigen lijkt het met hem eens te zijn; kort na de toespraak besluiten ze unaniem dat Ansgar mag blijven om te prediken.⁹⁶ De realisatie van de heidenen dat de christelijke god bruikbaar kon zijn was de reden voor deze heidenen om zich niet meer te verzetten en de incorporatie van het christendom te accepteren.

⁹⁴ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 93-94.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem, 94.

Schema 1: Rembertus' visie op religieuze identiteit (1/4):⁹⁷

De christelijke god: negeren of zijn kracht erkennen?

Rembertus lijkt de heidenen die christelijke aanwezigheid accepteerden verder onder te verdelen in twee groepen. Ten eerste worden er heidenen beschreven die de kracht van de christelijke god niet erkenden en verder geen aandacht aan hem schonken. Één van de voorbeelden van deze groep ‘negerende’ heidenen is te vinden in hoofdstuk 19 van de *Vita Anskarii*.⁹⁸ Rimbart beschrijft hier een scène waarin Herigar voorkomt, een bekeerling uit Birka. Hij was een lid van de Zweedse elite en lijkt belast te zijn geweest met het hoofdbestuur van Birka.⁹⁹ Na de opstand in 845 in Birka, was hij voor zeven jaar de leider van de plaatselijke

⁹⁷ De schema's die worden getoond in deze analyse hebben een verhelderende en samenvattende functie. Er moet benadrukt worden dat Rembertus' visie op religieuze identiteit complex is. Zijn visie is daarom zeer lastig weer te geven in een schema. Zo impliceren de gemaakte schema's enigszins dat Rembertus de verschillende groepen heidenen en christenen als afgebakende groepen zag, terwijl de grenzen tussen de verschillende groepen voor Rembertus niet keihard lijken te zijn geweest.

⁹⁸ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 61-69.

⁹⁹ Bühner-Thierry, 'Qui est le dieu le plus fort?', 172; Dobat, 'Zwischen Mission und Markt', 412.

christelijke gemeenschap.¹⁰⁰ Verder is er zeer weinig bekend over hem.¹⁰¹ Herigar had in deze passage ernstige pijn had in zijn been, waardoor hij getild moest worden om zich te verplaatsen. Veel mensen kwamen bij hem langs, waaronder een groep die hem zag als atheïst en zeiden dat Herigar weer moest offeren aan de heidense goden.¹⁰² Hoewel Herigar aanhanger was van het christelijke geloof, vermeldt Rembertus hier dat deze groep heidenen van mening was dat hij geen god had die hem kon helpen. Deze groep erkende dus niet de kracht van de christelijke god en leek hem te negeren. In hetzelfde hoofdstuk komt deze groep wederom aan bod bij een *thing*. Dit was een publieke bijeenkomst van alle vrije mannen binnen een district waar gemeenschappelijke zaken werden bediscussieerd en veroordeeld.¹⁰³ De heidenen vereerden hun eigen goden, en verweten Herigar dat hij zichzelf had buitengesloten van de groep omdat hij christen geworden was.¹⁰⁴ Ze noemden de christelijke religie waardeloos.¹⁰⁵ Opnieuw lijken deze heidenen de kracht van de christelijke god niet te erkennen en schonken geen aandacht aan hem.

De Zweedse koning Björn, die in 829 een delegatie stuurde naar Lodewijk de Vrome om missionarissen te sturen naar zijn rijk, lijkt tevens te vallen in deze categorie. Zoals reeds benoemd, accepteerde de koning de incorporatie van de christelijke religie in zijn rijk.¹⁰⁶ Hoewel niet expliciet staat vermeld dat de koning geen aandacht schonk aan de christelijke god, lijkt dit uiterst plausibel; de koning geeft in het verhaal slechts permissie voor de Karolingische missie. Enige belangstelling voor de christelijke religie zelf valt niet te bespeuren bij hem.¹⁰⁷

Ten tweede belicht Rembertus een groep ‘accepterende’ heidenen die *wel* aandacht schonk aan de christelijke god en zijn kracht erkende. In hoofdstuk 19 is tevens een voorbeeld te vinden van deze ‘erkennende’ heidenen. Rembertus vertelt een verhaal waarin Birka wordt aangevallen door een Zweede koning genaamd Anoundus, ondersteund door een leger Denen die hem helpen macht terug te winnen in Zweden in ruil voor de weelde die ze verkregen tijdens deze tocht.¹⁰⁸ Voordat ze Birka aanvallen, stelt Anoundus voor om de goden eerst te raadplegen. Rembertus schrijft vervolgens:

¹⁰⁰ Fraesdorff, *Der barbarische Norden*, 211.

¹⁰¹ Dobat, ‘Zwischen Mission und Markt’, 412; Bühner-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 168-169.

¹⁰² Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 64.

¹⁰³ Helle Vogt en Kim Esmark, ‘Introduction to Part Two’ in: Kim Esmark, Lars Hermanson, Hans Jacob Orning en Helle Vogt eds., *Disputing Strategies in Medieval Scandinavia* (Leiden 2013) 143-161, aldaar 152-156.

¹⁰⁴ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 62-63; Geneviève Bühner-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 168-170.

¹⁰⁵ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 62-63.

¹⁰⁶ Ibidem, 48.

¹⁰⁷ Ibidem, 45, 48.

¹⁰⁸ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 65; Bühner-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 170-171.

‘Accordingly they sought to discover the will of the gods by casting lots and ascertained that it would be impossible to accomplish their purpose without endangering their own welfare and that God[=christelijke god] would not permit this place to be ravaged by them. (...) The Danes then (...) retired from this place and hastened to go by a direct route to that town.’¹⁰⁹

Door middel van een loting bleek dat de christelijke god de plundering van Birka niet zal toestaan. De Denen besloten hierdoor om weg te gaan bij Birka, en gingen naar een andere plek die ze konden plunderen. Het feit dat de Denen de christelijke god raadpleegden, en vervolgens luisterden als de christelijke god hen aanbeveelt om weg te gaan, impliceert dat deze groep heidenen de kracht van Christus erkende.

De Deense koning Horic de Oudere behoort tevens tot deze groep. Hij leek in tegenstelling tot koning Björn wel interesse te hebben voor de christelijke religie. Nadat Ansgar een tijdje aan het hof van Horic had verbleven en een vriend van Horic was geworden, adviseerde Ansgar hem om tevens een christen te worden. Horic luisterde naar de lessen van Ansgar en wilde graag de gunst van de christelijke god verkrijgen.¹¹⁰ Desalniettemin werd hij geen christen.¹¹¹ Hij verkreeg de gunst van god immers door het accepteren van de bouw van een kerk.¹¹² Horic erkende dus de kracht van de christelijke god en probeerde de gunst van hem te krijgen.

Daarbij beschrijft Rembertus heidenen die het ritueel genaamd *prima signatio* hebben ondergaan die te plaatsen vallen onder deze ‘erkennende’ groep heidenen. Het ritueel hield in dat een kruis werd geslagen op de heiden en dat er gebeden werden voorgelezen. De heiden mocht na dit ritueel zowel toetreden tot de kerk en alle kerkdiensten bijwonen, alsook uitvoerig samenwerken met christenen zonder gedoopt te zijn.¹¹³ Volgens Rembertus achtte deze groep het beter als het doopsacrament vlak voor hun dood voltrokken zou worden; ze geloofden dat ze op die wijze hun zonden afspoelden en ‘onbevlekt’ naar de hemel konden gaan.¹¹⁴ De groep lijkt de christelijke god te erkennen en schenken aandacht aan hem. Desalniettemin is het lastig

¹⁰⁹ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 68.

¹¹⁰ Ibidem, 82-83.

¹¹¹ Dobat, ‘Zwischen Mission und Markt’, 411.

¹¹² Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 83.

¹¹³ Fjodor Upenskiy, ‘The baptism of bones and *prima signatio* in Medieval Scandinavia and Rus’ in: Leszek Slupecki en Jakub Morawiec eds., *Between paganism and Christianity in the North* (Rzeszow 2009) 9-22, aldaar 13. Over de opkomst van het *prima signatio*-ritueel binnen het christendom zie: Gerrald Sittser, ‘The Catechumenate and the Rise of Christianity’, *Journal of Spiritual Formation & Soul Care* 6:2 (2013) 179-203.

¹¹⁴ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 84-85; Upenskiy, ‘The baptism of bones and *prima signatio*’, 14-15. Echter lijkt het waarschijnlijk dat veel heidenen dit ritueel ondergingen omdat ze zo makkelijk met christenen konden samenwerken, zonder dat ze hun eigen heidense goden achter hoefden te laten. Zie: Bühner-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 173.

om duidelijke conclusies te trekken over Rembertus' visie op deze specifieke groep, aangezien de groep slechts één keer benoemd wordt in de *Vita Anskarii* op tamelijk neutrale wijze.¹¹⁵

Rembertus geeft tevens een indicatie van de wijze waarop 'negerende' heidenen 'erkennende' heidenen werden. Ten eerste lijken demonstraties van de macht van de christelijke god ervoor gezorgd te hebben dat heidenen de kracht van de christelijke god begonnen te erkennen. Nadat Herigar, toen hij ernstige pijn had in zijn been, te horen kreeg dat hij geen god had en moest offeren aan de heidense goden, besloot hij om de hulp van de christelijke god te vragen, aangezien God hem gemakkelijk kon genezen.¹¹⁶ Zijn roep om hulp werd beantwoord; hij genas volgens het verhaal gelijk door de goddelijke hulp van Christus.¹¹⁷ Vervolgens wordt het volgende vermeld: 'He, accordingly, left the church unaided and rendered thanks to God for his health, and (...) he more and more confounded those who disbelieved.'¹¹⁸ Uit deze passage blijkt dat Herigar de heidenen verbaasde door het aantonen van de kracht van de christelijke god.¹¹⁹ Het lijkt waarschijnlijk dat de verbaasde heidenen door deze aantoning de kracht van de christelijke god begonnen te erkennen. Herigar liet immers blijken in zijn roep voor hulp van Christus dat hij moest helpen zodat de heidenen de macht van hem konden aanschouwen en in hun verbazing zich zouden afwenden hun fouten en God zouden omarmen.¹²⁰ Rembertus lijkt te impliceren dat demonstraties van de kracht van de christelijke god ervoor zorgden dat 'negerende' heidenen 'erkennende' heidenen werden.

Dit blijkt tevens uit het verloop van het verhaal over Herigar bij de *thing*. Herigar zou volgens Rembertus na de verwijten van de heidenen een soort strijd hebben voorgesteld tussen de heidense goden en de christelijke god, om te kijken welke god het sterkst is.¹²¹ Herigar wilde door middel van deze strijd laten zien dat hun oordeel over de christelijke god verkeerd was.¹²² De heidenen die aanwezig waren bij de reeds besproken *thing*, stemden in met de strijd tussen de goden die Herigar voorstelde. Zowel de heidenen als Herigar baden en vroegen hun goden om ervoor te zorgen dat ze niet nat werden door een naderende regenbui. Enkel de christelijke god gaf gehoor aan de gebeden van Herigar en zorgde er voor dat hij als enige niet nat werd geregend. Nadat dit gebeurde waren de heidenen verbaasd.¹²³ Het lijkt opnieuw waarschijnlijk dat de heidenen na deze demonstratie de kracht van de christelijke god begonnen te erkennen,

¹¹⁵ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 84-85.

¹¹⁶ Ibidem, 64.

¹¹⁷ Ibidem, 64-65.

¹¹⁸ Ibidem, 65.

¹¹⁹ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 63; Bühner-Thierry, 'Qui est le dieu le plus fort?', 170.

¹²⁰ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 64.

¹²¹ Bühner-Thierry, 'Qui est le dieu le plus fort?', 170.

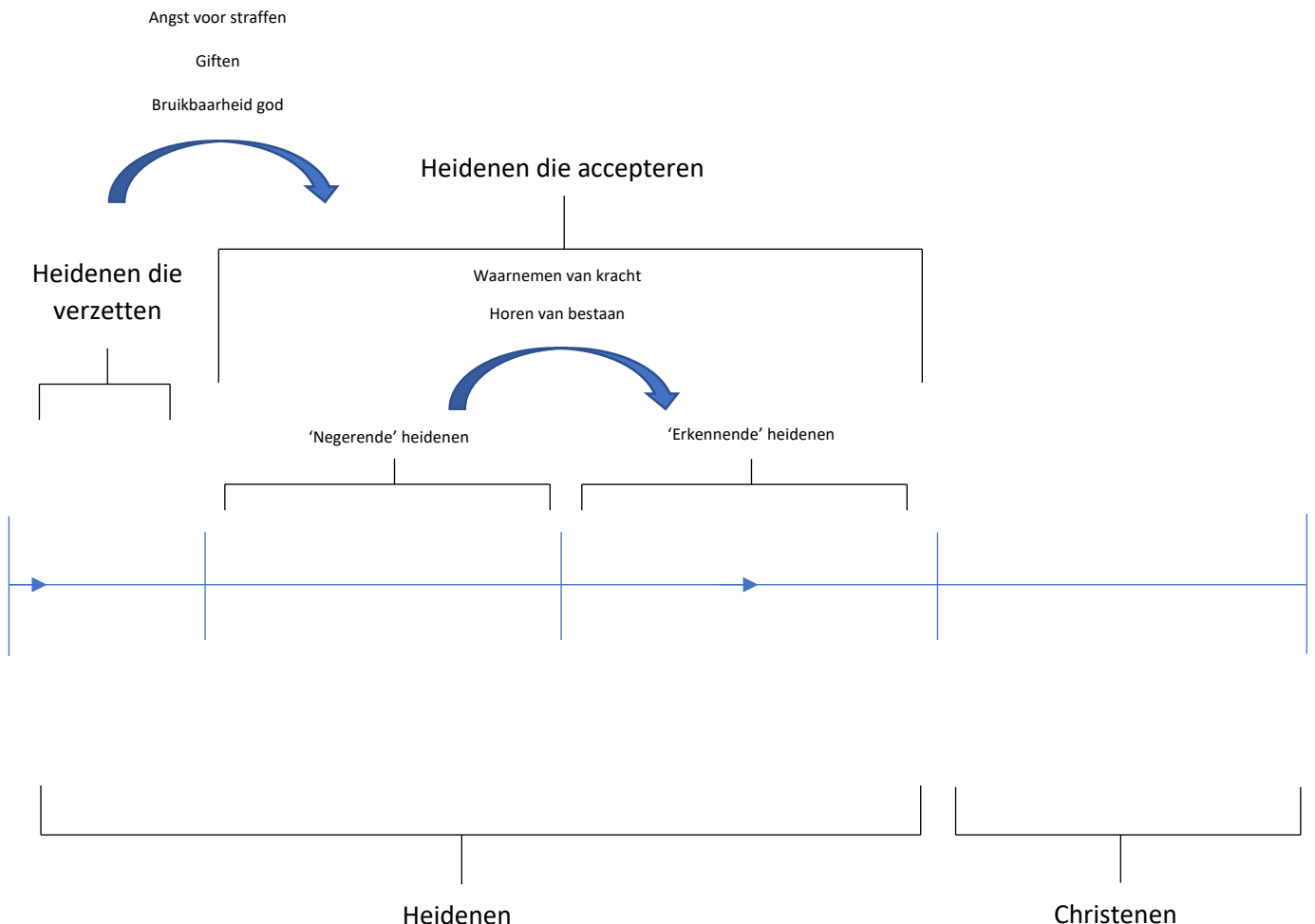
¹²² Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 169.

¹²³ Ibidem, 62-63.

net als de verbaasde heidenen die hadden gezien dat Herigar plotseling genas. Ze lieten hun eigen goden echter nog niet achter door deze gebeurtenis.¹²⁴

Echter geeft Rembertus tevens te kennen dat er in sommige gevallen volgens hem uiterst weinig nodig is om een dergelijke transitie van ‘negerende’ heidenen naar ‘erkennende’ heidenen te bewerkstelligen. Zo lijkt het Zweedse leger, dat de christelijke god eerst niet rekende als één van de goden, tijdens hun aanval op een stad van de Koeren, een Baltisch volk, nadat handelaars de kracht van de christelijke god bespreken, gelijk de kracht van de god te erkennen; ze besloten vrijwel direct om hem te raadplegen.¹²⁵ Volgens Rembertus geloofden in sommige gevallen dat heidenen in de christelijke god geloofden nadat ze slechts hoorden over zijn bestaan.

Schema 2: Rembertus’ visie op religieuze identiteit (2/4):

¹²⁴ Bühner-Thierry, 'Qui est le dieu le plus fort?', 169.

¹²⁵ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 97-99.

Welke god is het beste?

Rembertus lijkt de heidenen die geloofden in de kracht van Christus eveneens in twee groepen te categoriseren. Ten eerste waren er heidenen die geloofden dat Christus één van de vele goden was, en dat Christus niet beter was dan de andere goden. Rembertus beschrijft dat de vader van de zoon die meedeed in de opstand naar een waarzegger ging:

‘(...) he consulted a soothsayer and asked him to find out, by the casing of lots which god lie had offended and to explain how lie might appease him. After performing all the customary ceremonies, the soothsayer said that all their gods were well disposed towards him, but that the God of the Christians was much incensed against him.’¹²⁶

Deze passage laat zien dat de waarzegger de god van de christenen, naast alle andere heidense goden, raadpleegde. Dit impliceert dat de waarzegger Christus gelijktrok aan de heidense goden, maar niet dat hij Christus als beter of krachtiger zag.¹²⁷

In hoofdstuk 30 beschrijft Rembertus ook handelaars die tot deze groep behoren. Hier schrijft Rembertus over een aanval van de Zweden tegen de Koeren, en over het feit dat de Zweden geen god konden vinden die hun wilde helpen in die strijd.¹²⁸ Rembertus zegt vervolgens:

‘(...) some merchants, who remembered the teaching and instruction given by the bishop, offered them advise. “The God of the Christians”, they said, “frequently helps those who cry to Him and His help is all powerful. Let us enquire whether He will be on our side, and let us with a willing mind promise offerings that will be agreeable to Him.”’¹²⁹

De handelaars, die in het Zweedse leger zaten, raadden het leger aan om de christelijke god om hulp te vragen, en spreken lovend over zijn kracht. Desalniettemin stelden de handelaren dit pas voor nadat ze alle andere heidense goden om hulp hadden gevraagd, wat impliceert dat ze Christus zagen als één van de goden om hulp van te vragen, maar niet als de sterkste god.

Ten tweede was er een groep gelovige heidenen die geloofden dat de christelijke god de beste god was. Anoundus, de reeds genoemde Zweedse koning die gepaard met een leger Denen Birka trachtte te plunderen, zou voor hun aanval het volgende hebben gezegd volgens Rembertus:

¹²⁶ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 60.

¹²⁷ Hoogstwaarschijnlijk bestond er in werkelijkheid geen pantheon van vaststaande heidense goden zoals de *Vita Anskarii* en andere christelijke bronnen impliceren. Zie: Terry Gunnell, ‘Pantheon? What Pantheon?: Concepts of a Family of Gods in Pre-Christian Scandinavian Religion’, *Scripta Islandica* 66:1 (2015) 55-76.

¹²⁸ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 96-98; Bühner-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 174.

¹²⁹ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 98-99.

“‘There are there [=Birka],” he said, “many great and powerful gods, and in a former time a church, and there are many Christians there who worship Christ, who is the strongest of the gods and can aid those who hope in Him, in any way that He chooses.”’¹³⁰

Uit deze passage blijkt dat Anoundus overtuigd was van de macht van de christelijke god; hij zag Christus als machtiger dan de andere goden. Desalniettemin is hij van mening dat de andere goden tevens groots en krachtig zijn. Hij geloofde dus nog steeds in de heidense goden.

Onder deze groep valt ook het Zweedse leger toen ze op het punt stonden om de stad van de Koeren aan te vallen. Rembertus vertelt dat ze het volgende zeiden: “‘What,” said they, “have we now to fear or dread? Christ is with us; let us fight and behave like men; nothing can withstand us, nor shall we fail to secure certain victory, for we have the mightiest of the gods as our helper.”’¹³¹ Het leger is van mening dat de overwinning verzekerd is, omdat ze worden geholpen door de christelijke god. Net als Anoundus, vindt het Zweedse leger dat de christelijke god de machtigste god is.¹³²

Rembertus geeft aan hoe de heidenen die Christus niet als krachtiger zagen naar heidenen die dat wel deden veranderden. Het reeds benoemde Zweedse leger veranderde in zeer geringe tijd van mening over de christelijke god. Aan het begin van de aanval op de stad van de Koeren negeerde het leger Christus, maar toen de aanwezige handelaars uiteindelijk voorstelden om de christelijke god te raadplegen, werd dit gelijk daarna gedaan.¹³³ Het lijkt alsof alleen het horen over de christelijke god in de lastige situatie waarin ze verkeerden genoeg was om het leger te laten geloven in de kracht van de christelijke god. Het feit dat ze de god proberen raad te plegen impliceert dat ze geloofden in zijn kracht. Vervolgens meldt Rembertus het volgende: ‘(...) lots were cast and it was found that Christ was willing to help them. When this had been publicly notified, the hearts of all were forthwith so greatly encouraged that they wished to proceed immediately to make a bold attack on the town.’¹³⁴ Dit lijkt het moment te zijn dat de Zweden Christus begonnen te zien als de sterkste god; de christelijke god was, in tegenstelling tot de heidense goden, bereid om het leger in deze situatie te helpen. De ‘beschikbaarheid’ van de christelijke god lijkt de Zweden te hebben overtuigd dat hij de machtigste god was. Echter lijkt het alsof dit nog niet leidde tot bekeringen.¹³⁵ Desalniettemin wordt er wel beschreven dat deze heidenen zich ‘christelijk’ begonnen te gedragen na deze

¹³⁰ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 67.

¹³¹ Ibidem, 99.

¹³² Bühner-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 175.

¹³³ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 98-99.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Bühner-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 175.

gebeurtenis; ze gaven aalmoezen aan de armen en begonnen met vasten.¹³⁶

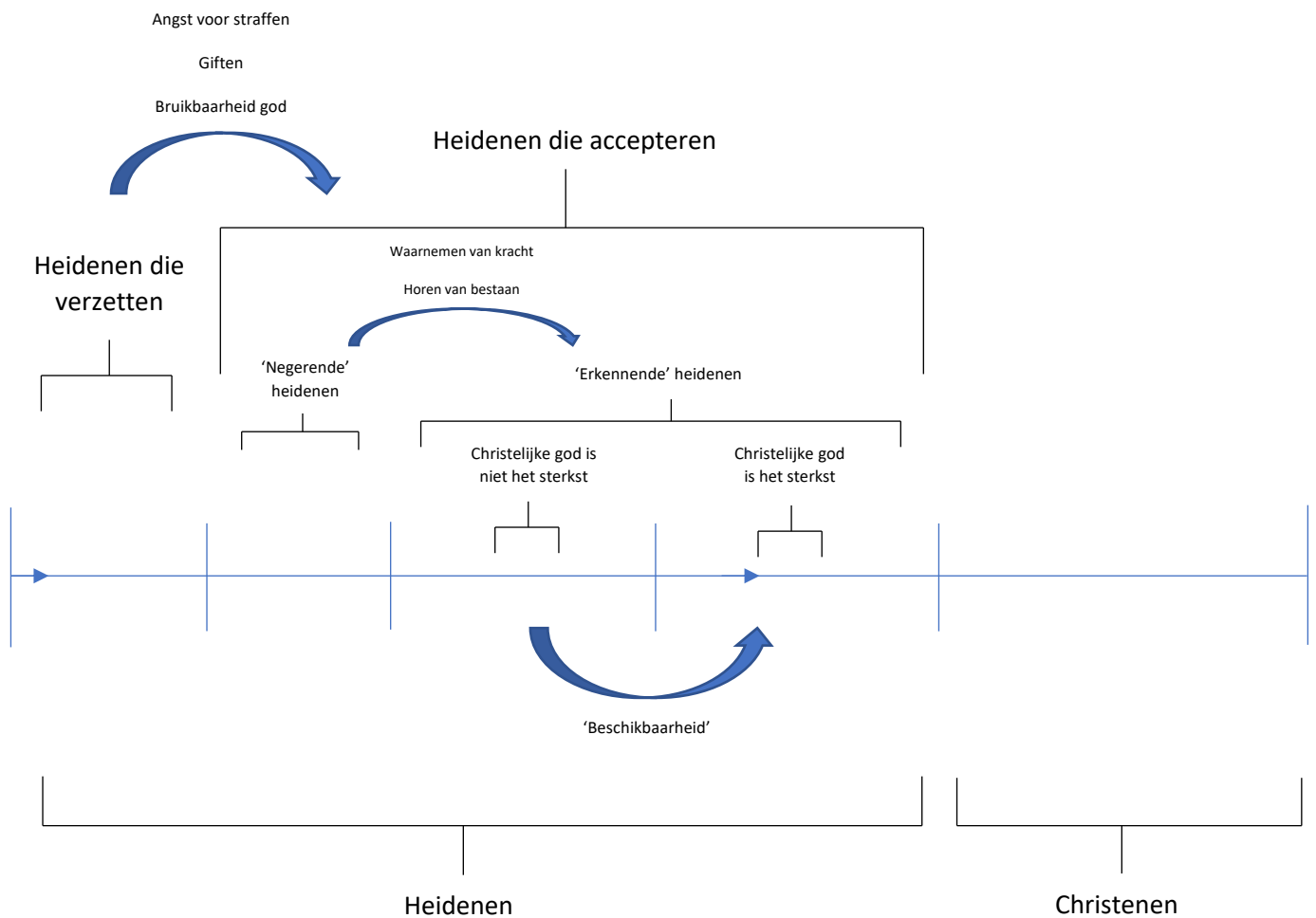
Het verhaal over de aanval van het Zweedse leger op de Koeren lijkt op het verhaal van de aanval van Anoundus en het Deense leger op Birka. Echter was het dit keer niet de aanvallende partij die om hulp van de christelijke god vroeg, maar de partij die werd aangevallen, namelijk de inwoners van Birka. Wederom bleken de heidense goden geen gehoor te geven aan offers en gebeden, en vroegen ze uiteindelijk, op aanraden van Herigar, de hulp van de christelijke god. De christelijke god bleek bereid om te helpen; Birka bleef gespaard.¹³⁷ Het is plausibel dat de heidenen die om Herigar's hulp vroegen, net als het Zweedse leger, hierna overtuigd waren dat Christus de machtigste god was. Of er daadwerkelijk bekeringen volgden is echter wederom niet duidelijk.¹³⁸ Rembertus impliceert dus dat het benadrukken van de 'beschikbaarheid' van Christus de beste wijze was om heidenen te laten geloven dat Christus de sterkste god was.

¹³⁶ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 100.

¹³⁷ Ibidem, 65-69.

¹³⁸ Bühner-Thierry, 'Qui est le dieu le plus fort?', 171.

Schema 3: Rembertus' visie op religieuze identiteit (3/4):

Christenen en de rol van de doop

Uit de *Vita Anskarii* blijkt tevens wat Rembertus als het overgangspunt van 'heiden' naar 'christen' zag. Zo schrijft hij het volgende in hoofdstuk 24: 'Many also among them (...) took refuge in the Lord's mercy and vowed that they would become Christians. When a priest had been summoned and they had received the grace of baptism (...)'.¹³⁹ Rembertus lijkt dus de doop als het moment te hebben gezien dat een 'heiden' en 'christen' werd; 'become Christians' lijkt hier te worden gelijkgesteld aan het ondergaan van het doopsacrament. Dit blijkt tevens uit de beschrijving van de bekering van Harald Klak: '(...) he brought about his conversion, and when lie had been sprinkled with the holy water of baptism (...)'.¹⁴⁰ Harald Klak schijnt bekeerd te zijn zodra het doopsacrament voltooid was.

Het afzweren van heidense goden vormde een belangrijk onderdeel van de

¹³⁹ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 85.

¹⁴⁰ Ibidem, 38-39.

doopprocedure.¹⁴¹ Rembertus lijkt dit tevens te beamen in zijn werk. In zijn beschrijving van Frideburg, een vrouwelijke bekeerling uit Birka, vermeldt hij het volgende: ‘(...) She declared that it was useless to seek help from dumb and deaf images and that she thought it detestable to do again the things she had renounced in her baptism and to fail the promise that she had made to Christ.’¹⁴² Uit deze passage blijkt dat het afstand doen van de heidense goden volgens Rembertus een onderdeel was van de doopprocedure. Deze afzwering van de goden moest volgens hem vóór de daadwerkelijke doop gebeuren. Dit blijkt uit de volgende passage: ‘Many other also, both men and women, followed their example, and having abandoned the superstitious worship of idols (...) were baptized.’¹⁴³ Dit impliceert dat Rembertus vond dat een heiden eerst afstand moest doen van de heidense goden en pas dan gedoopt kon worden.

Rembertus lijkt verscheidene redenen te belichten waarom heidenen volgens hem christenen werden. Allereerst deden heidenen dit volgens hem vanwege politieke voordelen.¹⁴⁴ Lodewijk de Vrome vroeg Harald Klak om christen te worden: ‘He urged him (...) to accept the Christian faith, because there would then be a more intimate friendship between them, and a Christian people would more readily come to his aid and to the aid of his friends if both peoples were worshippers of the same God.’¹⁴⁵ Uit deze passage blijkt dat de politieke steun van de Franken één van de beweegredenen was van Harald, die kort hierna gedoopt werd, om christen te worden.¹⁴⁶ Politieke steun was volgens Rembertus één van de redenen waarom heidenen bekeerden tot het christendom.

Daarbij lijkt de reeds benoemde ‘beschikbaarheid’ van de christelijke god voor Rembertus een belangrijke reden te zijn geweest waarom heidenen christenen werden. Rembertus meldt in hoofdstuk 24 dat er veel heidenen waren die ziek waren en christenen warden omdat ze zagen dat hun offers aan de heidense goden niet werkten.¹⁴⁷ De zieke heidenen bekeerden zich tot het christendom omdat ze hulp konden verkrijgen van de christelijke god, in tegenstelling tot de heidense goden. De ‘beschikbaarheid’ van de christelijke god zorgde ervoor

¹⁴¹ David Fraesdorff, *Der barbarische Norden*, 209-210.

¹⁴² Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 70. Voor meer over Frideburg zie: Judith Jesh, *Women in the Viking Age* (Woodbridge 1991) 89-91.

¹⁴³ Ibidem, 84.

¹⁴⁴ Zie ook: Scott Mellor, ‘St Ansgar: His Swedish Mission and Its Larger Context’ in: Thomas DuBois ed., *Sanctity in the North: Saints, Lives and Cults in Medieval Scandinavia* (Londen 2008) 40-76, aldaar 47.

¹⁴⁵ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 38.

¹⁴⁶ De doop van Harald Klak lijkt eerder een daad van politiek opportunisme te zijn geweest dan een daad van persoonlijke overtuiging. Zie: Jakobsson, ‘Mission Miscarried’, 97. Waarschijnlijk begrepen veel heidenen niet dat de doop een cruciale stap zou moeten zijn in het persoonlijke bekeringsproces. Zie: Ildar Garipzanov, ‘Introduction: Networks of Conversion, Cultural Osmosis, and Identities in the Viking Age’ in: Idem ed., *Conversion and Identity in the Viking Age* (Turnhout 2014) 1-21, aldaar 13.

¹⁴⁷ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 85.

dat de heidenen zich lieten kerstenen.

Rembertus lijkt de christenen tevens te onderscheiden in twee groepen. Ten eerste zijn er christenen die nog niet genoeg educatie over het christelijke geloof hebben gehad, en terug kunnen ‘degenereren’ tot het heidendom.¹⁴⁸ Rembertus uit meerdere malen zijn angst voor dergelijke ‘degeneratieprocessen’ in de *Vita Anskarii*,¹⁴⁹ en lijkt de zorg voor de reeds bestaande christelijke gemeenschappen als belangrijkste taak te zien van een missionaris.¹⁵⁰ Het beste voorbeeld van deze groep zijn Harald Klak en zijn bondgenoten. Rembertus schrijft het volgende over wat er na de doop van Harald en zijn vrienden gebeurde:

‘He [=Lodewijk de Vrome] bade them [=Anskar en Autbertus] go with Harald and commanded them to devote the utmost care to his profession of faith and (...) to confirm in the faith both Harald and his companions who had been baptized together with him, for fear lest (...) they should return to their former errors (...)’¹⁵¹

Lodewijk vroeg hier aan Ansgar en Autbertus, een andere broeder van het klooster in Hamburg, of ze met Harald mee wilden gaan; de angst bestond dat Harald en zijn vrienden zouden degenereren tot het heidendom. De geestelijken moesten ervoor zorgen dat Harald en zijn vrienden niet meer terug konden degenereren tot het heidendom en dus ‘confirmed in the faith’ zouden zijn.

Rembertus beschrijft tevens christenen die al gedeeltelijk ‘gedegeneerd’ waren na hun doop en zich ‘heidens’ gedroegen. In hoofdstuk 38 van de *Vita Anskarii* schrijft Rembertus dat christenen die gevangen genomen waren door de Scandinaviërs waren ontsnapt en vluchtten naar het Karolingische Rijk.¹⁵² De christenen waarbij ze aankwamen kozen er echter voor om de ontsnappers wederom op te sluiten en door te verkopen aan heidenen of andere christenen. Ansgar zorgde er vervolgens voor dat de weer tot slaaf gemaakte christenen bevrijd werden, en dat de schuldige christenen werden berecht.¹⁵³

Ten tweede was er een groep christenen die niet meer konden degenereren tot het heidendom. Twee figuren staan symbool voor deze groep in de *Vita Anskarii*: Herigar en Frideburg, die beiden een hoge sociale status hadden.¹⁵⁴ Ze worden afgebeeld als de ideale

¹⁴⁸ Zie ook: Fraesdorff, *Der barbarische Norden*, 210.

¹⁴⁹ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 42, 64, 70, 86.

¹⁵⁰ Dobat, ‘Zwischen Mission und Markt’, 414.

¹⁵¹ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 42-43.

¹⁵² Ibidem, 118-119. Zie ook: Fraesdorff, *Der barbarische Norden*, 217-219.

¹⁵³ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 119-120.

¹⁵⁴ Garipzanov, ‘Introduction: Networks of Conversion’, 13.

bekeerlingen door Rembertus.¹⁵⁵ Herigar wordt tijdens zijn pijn in zijn been aangespoord om te offeren tot de oude goden, en Frideburg werd hetzelfde geadviseerd toen zij verkeerde in verschillende moeilijke situaties gedurende haar leven.¹⁵⁶ Zowel Herigar als Frideburg worden door andere heidenen aangespoord om het heidendom weer te omarmen, maar blijven standvastig en vol overtuiging christen. De standvastigheid van geloof die Herigar en Frideburg toonden wordt geprezen door Rembertus.¹⁵⁷ Ze waren ‘confirmed in the faith’ en konden niet meer degenereren.

Bekeerde christenen voorzien van educatie over het christelijke geloof was volgens Rembertus de wijze om van de ‘zwakkere’ christenen om te vormen tot christenen die permanent christelijk zouden blijven, ofwel ‘sterke’ christenen. Rembertus vertelt immers dat Harald ‘(...) was yet (...) untaught in the faith, and was unaware how God’s servants ought to behave.’¹⁵⁸ Harald wist nog weinig over de christelijke religie, en door middel van educatie trachtten Ansgar en Autbertus om hem een ‘sterke’ christen te maken. Herigar, die niet meer kon degenereren, was ‘strengthened in the Catholic faith’ na zijn doop.¹⁵⁹ Het is uiterst plausibel dat Rembertus hiermee doelde op het feit dat Herigar les had gekregen over het christelijke geloof, in tegenstelling tot Harald Klak.

¹⁵⁵ Bührer-Thierry, ‘Qui est le dieu le plus fort?’, 172;

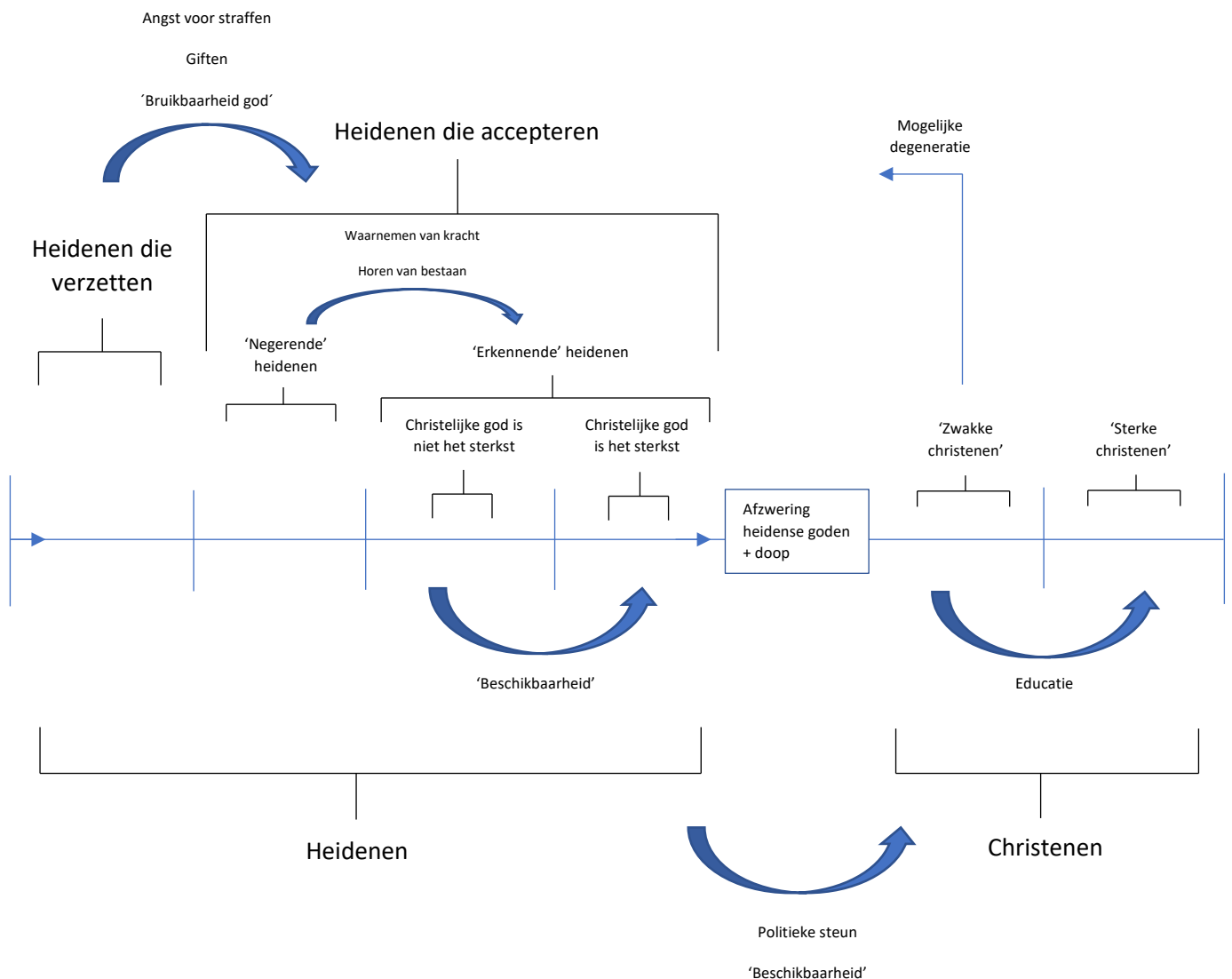
¹⁵⁶ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 64, 70.

¹⁵⁷ Ian Wood, *The missionary life*, 130.

¹⁵⁸ Rembertus, *Anskar, The Apostle of the North*, 43.

¹⁵⁹ Ibidem, 49.

Schema 4: Rembertus' visie op religieuze identiteit (4/4):

Conclusie

De *Vita Anskarii* geeft een interessant en tamelijk uitgebreid beeld van Remy's visie op religieuze identiteit en het kersteningsproces tussen 869 en 876. Zo scheidde hij heidenen in twee grote groepen. Ten eerste waren er heidenen die zich verzetten tegen de incorporatie van het christendom door middel van geweld. Ten tweede was er een grote groep die de christelijke religie *wel* accepteerden. Remy lijkt tevens aan te geven dat heidenen die zich verzetten konden veranderen naar heidenen die de incorporatie wel accepteerden. Een dergelijke verandering kon bewerkstelligd worden als de heidenen angstig werden van de straffen van God, giften kregen van de missionarissen of inzagen dat God bruikbaar voor hun kon zijn. Remy lijkt de grote groep 'accepterende' heidenen nog verder op te delen in verschillende groepen. Zo waren er volgens hem ten eerste 'accepterende' heidenen die de

kracht van Christus niet erkennen en hem negerden. Daarnaast was er een groep ‘accepterende’ heidenen die wel aandacht schonk aan de christelijke god en zijn kracht erkende. Rembertus geeft wederom een indicatie van de wijze waarop de ‘negerende’ heidenen ‘erkennende’ heidenen konden worden. Dit kon bijvoorbeeld gebeuren doordat heidenen demonstraties van de kracht van God bijwoonden. Echter was er in sommige gevallen weinig moeite nodig voor een dergelijke transitie; sommige heidenen erkenden de kracht van Christus al nadat ze er slechts over gehoord hadden. Rembertus visie lijkt nog complexer te zijn geweest; de ‘erkennende’ heidenen deelde hij tevens in twee groepen op. Zo waren er ‘erkennende’ heidenen die niet geloofden dat de christelijke god het sterkst was en hem zagen als één van de krachtige goden die ze om hulp konden vragen. De tweede groep bestond uit ‘erkennende’ heidenen die wel geloofden dat Christus de machtigste god was. Een transitie tussen deze twee groepen kon voorkomen als heidenen de ‘beschikbaarheid’ van de christelijke god zagen; vaak wilde God, in tegenstelling tot de heidense goden, de heidenen wel van hulp voorzien.

Rembertus zag de doop als de overgang van het heidendom naar het christendom. Hierbij lijkt hij het belang van de afzwering van de heidense goden gedurende het doopsacrament te benadrukken. Volgens Rembertus besloten heidenen om christenen te worden aangezien ze inzagen dat God altijd ‘beschikbaar’ was en hulp kon bieden. Daarbij lijken heidenen ook bekeerd te worden vanwege politieke redenen; door de doop te ondergaan konden de heidenen militaire steun verwachten van andere christenen.

Rembertus lijkt de christenen tevens in twee groepen te categoriseren. Allereerst waren er ‘zwakke’ christenen, die nog konden degenereren naar het heidendom. Ten tweede waren er ‘sterke’ christenen zoals Herigar en Frideburg, die niet meer konden degenereren tot het heidendom. Volgens Rembertus was educatie over het christelijke geloof de manier om van ‘zwakke’ christenen ‘sterke’ christenen te maken.

Het literaire discours over heidenen dat oplaaide in de negende eeuw en te vinden is in veel Karolingische bronnen impliceert dat Karolingische schrijvers de wereld zagen door middel van een duidelijke en simplistische heiden-christenscheiding, waarbij zowel christenen als heidenen een uniforme en afgebakende groep vormden. De *Vita Anskarii* laat echter zien dat Rembertus niet onder deze auteurs te scharen valt; Rembertus zag zowel de heidenen als de christenen niet als uniforme groepen en maakte onderscheid tussen verschillende heidenen en christenen. De visie van Rembertus laat zien dat er niet één Frankische zwart-witte visie bestond op het heidendom en het christendom; er bestond een pluriformiteit aan opvattingen binnen het Karolingische rijk over wat ‘heidendom’ en ‘christendom’ inhield.

Tot slot moet er benadrukt worden dat dit onderzoek enkel getracht heeft om de visie van Rembertus op religieuze identiteit te achterhalen tijdens de periode van 869 tot 876, toen hij de *Vita Anskarii* schreef. Dit onderzoek probeert niet de indruk te wekken dat Rembertus gedurende heel zijn leven deze visie had; zijn visie op religieuze identiteit was hoogstwaarschijnlijk aan verandering onderhevig. Vervolgonderzoek kan de inzichten die voortkwamen uit dit onderzoek over de visie van Rembertus op religieuze identiteit toetsen of aanvullen. Daarbij kan in de toekomst de veelvoud aan visies op religieuze identiteit die lijkt te hebben bestaan in het Karolingische rijk nog beter in kaart worden gebracht door andere Karolingische werken te bestuderen. Zo kan tevens achterhaald worden in hoeverre deze schrijvers de wereld zagen door middel van de beschreven heiden-christenscheiding.

Bibliografie

Primaire bronnen:

Rembertus, Anskar, *The Apostle of the North, 801-865: translated from the Vita Anskarii by Bishop Rimbert, his fellow missionary and successor*, vert. Charles Robinson (London 1921).

Willibald, *The Life of Saint Boniface*, vert. George Robinson (London 1916).

Secundaire bronnen:

Anderson, Theodore, 'The Viking Image in Carolingian Poetry' in: Maurice Delbouille ed., *Les Relations Littéraires Franco-Scandinaves au Moyen Age: Actes du Colloque de Liège* (Parijs 1975) 217-246.

Antonsson, Haki, 'The Conversion and Christianisation of Scandinavia: A Critical Review of Recently Scholarly Writings' in: Ildar Garipzanov ed., *Conversion and Identity in the Viking Age* (Turnhout 2014) 49-75.

Bosworth, Amy, 'Learning from the Saints: Ninth-Century Hagiography and the Carolingian Renaissance', *History Compass* 8:9 (2010) 1055-1066.

Bührer-Thierry, Geneviève, 'Qui est le dieu le plus fort? La compétition entre païens et Chrétiens en Scandinavie au IXe siècle D'après la Vita Anskarii' in: Stéphane Lebecq ed., *Échanges, Communications et Réseaux dans le haut moyen âge* (Turnhout 2011) 165-179.

Dobat, Andres, 'Zwischen Mission und Markt – Ansgars Kirchen im Norden: Eine interdisziplinäre Betrachtung der kontinentalen Mission im Skandinavien des 9. Jahrhunderts', *Germania* 88:1 (2010) 403-439.

Fletcher, Richard, *The Conversion of Europe: From Paganism to Christianity, 371-1386 AD* (London 1998)

Fraesdorff, David, *Der barbarische Norden: Vorstellungen und Fremdkategorien bei Rimbert, Thietmar von Merseburg, Adam von Bremen und Helmond von Bosau* (Berlijn 2005).

Garipzanov, Ildar, 'Introduction: Networks of Conversion, Cultural Osmosis, and Identities in the Viking Age' in: Idem ed., *Conversion and Identity in the Viking Age* (Turnhout 2014) 1-21.

Garipzanov, Ildar, 'Frontier Identities: Carolingian Frontier and the *gens Danorum*' in: Idem, Patrick Geary en Przemyslaw Urbanczyk eds., *Franks, Northmen, and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe* (Turnhout 2008) 113-145.

Gibson, Kelly, 'The Carolingian World through Hagiography', *History Compass* 13:12 (2015) 630-645.

- Gillis, Matthew, 'Heresy in the flesh: Gottschalk of Orbais and the predestination controversy in the archdiocese of Rheims' in: Rachel Stone en Charles West eds., *Hincmar of Rheims: Life and work* (Manchester 2015) 247-267.
- Gumerlock, Francis, 'Predestination in the century before Gottschalk (Part 2)', *Evangelical Quarterly* 81:4 (2009) 319-337.
- Gunnel, Terry, 'Pantheon? What Pantheon?: Concepts of a Family of Gods in Pre-Christian Scandinavion Religion', *Scripta Islandica* 66:1 (2015) 55-76.
- Jakobsson, Sverrir, 'Mission Miscarried: the narrators of the ninth-century missions to Scandinavia and Central Europe', *Bulgaria Mediaevalis* 1:2 (2011) 89-109.
- Jesh, Judith, *Women in the Viking Age* (Woodbridge 1991).
- Knibbs, Eric, *Ansgar, Rimbert and the Forged Foundations Hamburg-Bremen* (Routledge 2011).
- Mellor, Scott, 'St Ansgar: His Swedish Mission and Its Larger Context' in: Thomas DuBois ed., *Sanctity in the North: Saints, Lives and Cults in Medieval Scandinavia* (Londen 2008) 40-76.
- Nelson, Jinty, 'Carolingian Doubt?', *Studies in Church history* 52:1 (2016) 65-86.
- Palmer, James, 'The Otherness of Non-Christians in the Early Middle Ages', *Studies in Church History* 51:1 (2015) 33-52.
- Palmer, James, 'Anskar's Imagined Communities' in: Haki Antonsson en Ildar Garipzanov ed., *Saints and their Lives on the Periphery: Veneration of Saints in Scandinavia and Eastern Europe* (Turnhout 2010) 171-189.
- Palmer, James, 'Defining paganism in the Carolingian world', *Early Medieval Europe* 15:1 (2007) 402-425.
- Palmer, James, 'Rimbert's Vita Anskarii and the Scandinavian Mission in the Ninth Century', *Journal of Ecclesiastical History* 55:2 (2004) 235-256.
- Pezé, Warren, 'Doctrinal debate and social control in the Carolingian age: the predestination controversy (840s-60s)', *Early Medieval Europe* 25:1 (2017) 85-101.
- Sindbæk, Søren, 'The Small World of the Vikings: Networks in Early Medieval Communication and Exchange', *Norwegian Archeological Review* 40:1 (2007) 59-74.
- Sittser, Gerrald, 'The Catechumenate and the Rise of Christianity', *Journal of Spiritual Formation & Soul Care* 6:2 (2013) 179-203.
- Smith, Jenny, 'The Rebellious Monk Gottschalk of Orbais: Defining Heresy in a Medieval Debate on Predestination', *Eras Journal* 17:1 (2015) 1-24.
- Upenskij, Fjodor, 'The baptism of bones and prima signatio in Medieval Scandinavia and Rus' in: Leszek Slupecki en Jakub Morawiec eds., *Between paganism and Christianity in the North* (Rzeszow 2009) 9-22.

Vogt, Helle en Kim Esmark, 'Introduction to Part Two' in: Kim Esmark, Lars Hermanson, Hans Jacob Orning en Helle Vogt eds., *Disputing Strategies in Medieval Scandinavia* (Leiden 2013) 143-161.

Winroth, Anders, *The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants and Missionaries in the Remaking of Northern Europe* (Londen 2012).

Wood, Ian, 'The Pagans and the Other: Varying Presentations in the Early Middle Ages', *Networks and Neighbours* 1:1 (2013) 1-22.

Wood, Ian, *The Missionary Life: Saints and the Evangelisation of Europe 400-1050* (Harlow 2001).

Wood, Ian, 'The Use and Abuse of Latin Hagiography in the Early Medieval West' In: Evangelos Chrysos en Idem eds., *East and West: Modes of Communication: Proceedings of the First Plenary Conference at Merida* (Leiden 1999) 93-111.

Wood, Ian, 'Christians and pagans in ninth-century Scandinavia' in: Birgir Sawyer, Peter Sawyer en Idem eds., *The Christianization of Scandinavia: report of a symposium held at Kungälv, Sweden 4-9 August 1985* (Alingsås 1987) 36-68.